

УДК 631.11:334(477)

**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ**

Нечипоренко О. М., д. е. н., (o.nechyporenko57@gmail.com),

Россоха В. В., д. е. н., професор (rossokha@ukr.net)

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ

В умовах воєнних дій першочерговим завданням українського аграрного сектора стало надійне забезпечення населення сільськогосподарською продукцією та продовольством. Саме фермери й особисті селянські господарства продемонстрували свою ключову роль у збереженні та розвитку локальних ринків і ланцюгів постачань продовольства в регіонах.

В Україні близько 7 млн осіб володіють земельними ділянками, налічується 4,7 млн домогосподарств, які обробляють свої земельні паї, та понад 47 тис. фермерських господарств. Одноосібні та фермерські господарства є важливим складником аграрного сектора економіки України, оскільки виробляють понад 50% сільськогосподарської продукції – 41,5 та 9% відповідно. Решта виробництва в аграрному секторі припадає на корпоративні структури, у т.ч. агрохолдинги. Домогосподарства виробляють 78% молока, 74% яловичини та телятини, 35% свинини, 17% м'яса курей, 99% картоплі, 89% овочів, близько 20% соняшникового насіння та 25% зернових.

Фермерські та сімейні господарства критично важливі для забезпечення продовольчої безпеки, зменшення бідності, створення додаткових робочих місць та отримання доходу в сільській місцевості, залучення інвестиційних ресурсів в аграрне виробництво. Вони довели свої переваги над великим агробізнесом у сприянні розвитку місцевої сільської економіки та побудові партнерських відносин з територіальними громадами.

Поняття фермерства міцно укорінилося в життєдіяльності громадськості. Зростання підприємницького духу на селі прискорило тенденцію розірвання

договорів оренди. Розвиток дрібного бізнесу спричинив зростання конкуренції за землю, що стало проблемою для великих компаній.

Однак аграрна політика України більшою мірою фокусується на підтримці великого бізнесу. Тому індивідуальний сектор розвивається в умовах доволі обмежених можливостей. Попри це з'являються нові вирішальні законотворчі ініціативи лобіювання агрохолдингами правового нігілізму, який може й надалі негативно впливати на розвиток малого фермерства в Україні.

Напруженої уваги та інтенсивних дискусій у лютому 2020 року викликав законопроект № 1313 [1], задекларованою метою якого є протидія тіншовим ринкам сільськогосподарської продукції та земель. Розробленню законопроекту передувало звинувачення великим агробізнесом одноосібників у зловживанні можливістю не звітувати про доходи. Під приводом детінізації виробництва законопроектом передбачено запровадження мінімальної податкової сплати з кожного гектара землі сільськогосподарського призначення.

За законопроектом фермерам щороку необхідно буде сплачувати до місцевих бюджетів 5% від нормативної грошової оцінки землі, або близько 1,5 тис. грн незалежно від доходу. Для власника земельного паю площею чотири гектарами це становитиме 6 тис. грн в рік. Хоча формально цей податок поширюється на всіх землекористувачів і землевласників, агрофірми і холдинги його фактично не сплачуватимуть. Зазвичай оплачені ними податки, включно з ПДВ, перевищують 1,5 тис. грн у перерахунку з гектара.

Прихильники цього законопроекту посилалися на європейський досвід, де всі фермери декларують свої доходи, а українські власники паїв здебільшого не декларують прибутки від вирощеного на своїй землі врожаю. Проте європейські фермери отримують із фондів Євросоюзу близько 300 євро субсидій на кожен гектар належної їм землі, а українські фермери – 15–25 грн.

До того ж розроблювачі законопроекту вважають, що новий податок завадить спекуляціям на ринку землі, оскільки її не вигідно буде утримувати, нічого не вирощуючи. Однак ухвалення цього законопроекту може спричинити передачу земель малих виробників до середнього та великого агробізнесу, або

навіть її продаж. Селяни змушені будуть позбуватися землі, утримання якої для багатьох стане не вигідним. Відповідно це матиме негативний вплив на подальший розвиток малих фермерських господарств у в т.ч. сімейних домогосподарств у сільській місцевості.

Черговим невідластом правового нігілізму став законопроект 6013 "Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період" [2]. Цей законопроект передбачає примусову реорганізацію в господарські товариства усіх суб'єктів господарювання усіх форм власності, які здійснюють комерційне та некомерційне господарювання у публічному та приватному секторах економіки.

Наслідком ухвалення такого законопроекту під час війни може бути масштабна ліквідація фермерства в Україні через приєднання їх до господарських товариств та поглинання агрохолдингами. Територіальна розосередженість фермерських господарств не сприяє об'єднанню їх в самостійні господарські товариства. Водночас це створює нормативну основу для рейдерського захоплення аграрних підприємств. Ухвалення цього законопроекту зруйнує правові засади діяльності як індивідуального, так і державного та комунального секторів економіки. Це може бути використано для перерозподілу публічної власності в позаприватизаційний спосіб.

Варто зазначити, що 23 червня 2022 року під час саміту лідерів країн Європейського Союзу Україна отримала статус кандидатів на членство у ЄС. При набутті членства України в ЄС очевидно зміниться й підхід до розподілу державної підтримки аграрних підприємств на кшталт САП ЄС. Агрохолдинги можуть втратити монопольне становище на державну підтримку аграрного сектору, при якому забирають 70–80% загальнонаціональних коштів, що ставить малих виробників у не вигідне положення стосовно їх розвитку. Тому на законодавчому рівні вони всіляко чинять супротив розвитку малого підприємництва, а водночас і вступу України до Європейського Союзу.

Перелік посилань

1. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо детінізації виробництва сільськогосподарської продукції від 27.02.2020 р. № 3131. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68259.

2. Проект Закону про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період від 09.09.2021 р. № 6013. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707.

УДК 349.42

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРІЇВ ЯК ЧИННИК ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Новак Т. С., кандидат юридичних наук, доцент
(novak_tamara@nubip.edu.ua)

*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ*

Забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових завдань будь-якої країни. Україна не є виключенням. До наявних труднощів із реалізації цього завдання у нашій державі додалися ще й нові, надзвичайно складні виклики, спричинені війною. У свою чергу, центральним елементом, обов'язковою складовою продовольчої безпеки є належний рівень забезпечення населення продуктами харчування. Головну роль у цьому відіграє галузь сільськогосподарського виробництва, яка, на жаль, значною мірою страждає через воєнні дії.